

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kalbos ir kultūros (pa)prastėjimo link

Sausio 18 dieną Vilniaus savivaldybėje vykusioje konferencijoje „XXI amžiaus iššūkiai mokyklai, šeimai, visuomenei“ buvo perskaityta daug pranešimų, skirtų Lietuvos moksleivių raštingumui, ugdymo kokybės aktualijoms, vertybiniam asmens ugdymui, mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo aspektams, išsakyta daug nuomonių ir įžvalgų. Kai kurios ekspertų įžvalgos – baugios. Pasak jų, gali atsitikti taip, kad lietuvių tautai nereiks išsibėgioti po svetas ekonomikas, kad neliktų Lietuvos; netrukus šalyje gali gyventi etniniai lietuviai, nemokantys lietuvių kalbos.

Kaip tai gali atsitikti? Vienas iš žingsnių į kalbinį neraštingumą – Antikos kultūros pamokų atsisakymas mokyklose. Tai tas pats, kaip nukirsti šaką, ant kurios sėdi – juk Antikos kultūra yra visos Europos kultūros ir istorijos pamatas, jos esmė. Sunku net įsivaizduoti jaunąjį lietuvi europietį be šios kultūros pažinimo – jis bus savotiškas aborigenas, ne kitaip. Kas atsisakė Antikos literatūros, filosofijos, politikos analizės, pirštu neparodysi, bet tokie sprendimai paprastai gimsta ten, kur iš to turima naudoti ir kur galima tokią sprendimą greitai įgyvendinti. Vadinasi, valdžios viršūnėse. Inicijuojant, ko gero, tiems, kam Sokrato filosofija yra žalinga, nes juk ne kas kitas, o šis filosofas yra pasakęs frazę, kertančią per vartotojiškumo pagrindus – „Kiek čia daiktų, kurių man nereikia“.

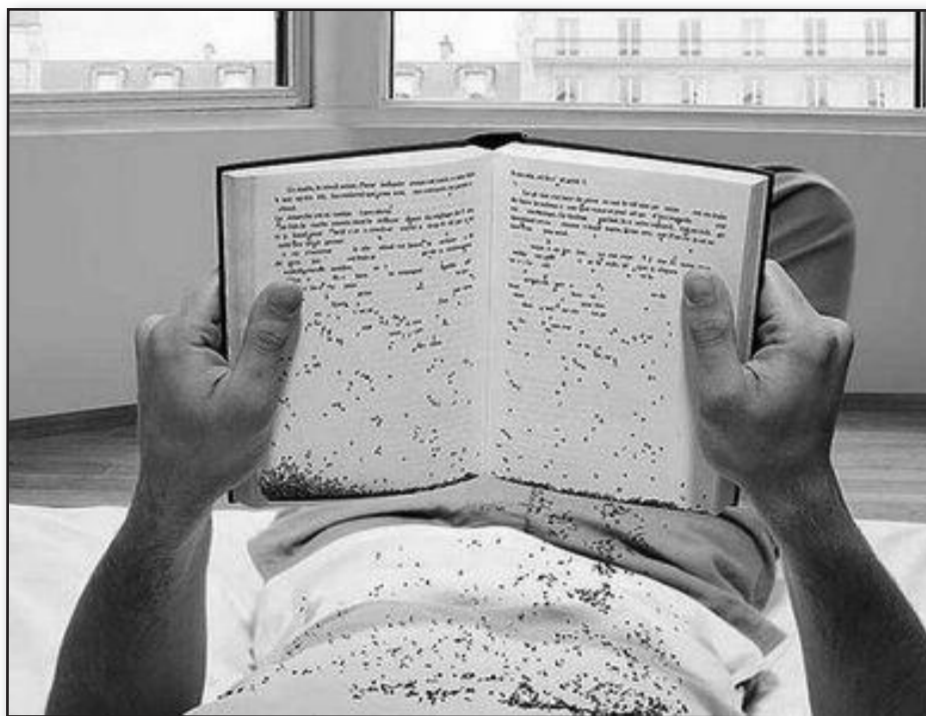
Taigi be Antikos kultūros mums kur kas lengviau bus virsti vartotojais – aborigenais, sugebančiais naudotis paviršine informacija, bet nepajėgiančiais abstrakčiai mąstyti, būti kultūriškai raštingais. Tačiau vartotojiškumo ir priklausomybės nuo jo didinimui žalinga ne tik Antikos kultūra, kurioje sukaupta žmonijos išminties istorija ir patirtis – pavojinga, pasirodo, ir gimtoji kultūra. Tuo nereikėtų stebėtis – juk pasaulio kultūras paprastai sieja kur kas tvirtesni ryšiai, nei atrodo, ir Hesiodo „Darbai ir dienos“ randa savo atgarsį K. Donelaičio „Metuose“, o lietuvių liaudies pasaka „Eglė žalčių karalienė“ – Ovidijaus „Metamorfozėse“.

Todėl faktas (pateiktas konferencijos metu kaip pasaulinių tyrimų rezultatas), bylojantis, kad Lietuva gimtosios kalbos mokymui skiria mažiausiai valandų per savaitę pasaulyje, daugiau negu pribloškiantis. Tai toks pat baisus faktas, kaip ir savižudybių statistika. Ir tiesą pasakius, galbūt netgi dėsningas: kalbos degradacija matyti viešojoje erdvėje, ypač televizijoje ir žiniasklaidoje. Ją galima būtų įvardyti kaip kalbos „(pa)prastėjimą“ (nuliūdinsiu tarptautinių žodžių nekentėjus – kalbos degradacija su tarptautiniais žodžiais nesusijusi, nes daugelis žmonių ir taip nežino, ką jie reiškia, o daugelis jų netgi taisyklingai kirčiuoti nesugeba). „(Pa)prastėjimas“ atsiskleidžia skurdėjančiu žodynu ir primityvėjančia frazės sąranga, potekstės nesuvokimu, „rusiškėja“ tvirtagalė priegaidė (kiek sykių teko girdėti Káunas vietoj Kaunas), parazitiniiais žodeliais ir žodžių junginiais („šiandienai“ vietoj „šiandien“, „nešti atsakomybę“ ir labai daug „daryti“ – nenustebčiau, jeigu koks žvitruolis vietoj „galvoti“ pasakytų „darau mintį“). Ir apskritai iš viešosios erdvės, iš popžurnalistikos ir jos aptarnaujamų subjektų pusės neretai dvelkia arogantiška panieka kalbos kultūrai – disciplinai, kurios reikia atsakingai mokytis, taip pat, kaip matematikos, nes kalba tam tikra prasme irgi yra tikslusis mokslas.

Jeigu pamiršime, kad kalbos reikia mokytis, kad ji yra ištikimiausia ir naudingiausia mūsų proto pagalbininkė, protinga mūsų kunkuliuojančių jausmų ir emocijų cenzorė ir nuosaiki svajonių ikūnytoja, jeigu paliksime jai tik etnografinę funkciją ir galbūt netgi imsimė mokytis jos laisvalaikiu, kaip nebūtino, fakultatyvinio dalyko, nes mąstysime ir jausime kita, naujojo mankurto – vartotojo kalba – tada mums ir Antikos lobiai, ir krikščioniškosios Europos vertybės – tuščias garsas.

Nežinantiems, kas yra mankurta, priminsiu: tai žmogus, turėjęs etninę kultūrą, bet ją praradęs ir tapęs „kaip visi“. Frazė „kaip visi“ šiuo atveju reikštų savanorišką susivienodinimą – masės, klano, statistinio vieneto link.

Renata Šerelytė

„Kauno žinių“ nuotr.

ISTORIJS FRAGMENTAS

... Ir sukas iš lėto kankinimų ratas,
Ir laužomi kaulai kaip sausmedžiai traška.
Ir būgnija būgnas. Ir žengia paradas.
Ir šventiška mindo sumaitotą kraštą.

Išvaro per sniegą ir seną, ir jauną
Į tolimą šalį, iš kur nebegrižta.
Ir šimtąjį kartą Jeruzalę griauna,
Ir priimam šimtąjį kruviną krikštą.

O Dieve! Nejaugi tu, tauta manoji,
Po priešų kulnais negali atsipeikėt,
Kai kritusį sūnų su baime žegnoji
Ir dukterį gyvą beširdė prakeiki?

Nejaugi ir vėl pasiguosim „toks laikas“,
Šilkuos ir degtinėje dvasią skandinę?
Nejaugi kiekvienas užgimstantis vaikas
Atsineša sau ar viengenciams grandinę?

Jonas Strielkūnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kalbos ir kultūros (pa)prastėjimo link • 2-as psl. Astrida Petraitytė. Mano vaikystės lėktuvėlis (2) • 3-as psl. Audronė Girdzijauskaitė. Groteskiška „Eugenijaus Onegino“ kaukė • 4-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. „Širdis pavargo, tačiau...“ • 5-as psl. Romualdas Granauskas. Tamsta mokytojas. Apsakymas • 6-as psl. Stanislovas Abromavičius. Liudui Stankevičiui – 85 • 7-as psl. Dainora Urbonienė. Sibiras vaiko akimis (3) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Stasys Goštautas. K. Donelaičio „Metai“ ispaniškai • Naujos knygos

Mano vaikystės lėktuvėlis (2)

S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80-mečiui

– Bet jie perskrido! Atsimink, sūnau, – mūsų didvyriai perskrido Atlantą! Tą žygdarbį, kurį buvo pažadėję Tėvynei, jie įvykdė!

Astrida Petraitytė

Ir tėtis taip rimtai pažiūrėjo į mane, man tikrai pasivaideno, kad čia kažkuris iš tų dailių vyrų su lakūno kepure manęs klausia, aš net susigėdau, labai norėjau išpyškinti: „Lakūnu!“, bet kažko taip baugu darė – taip vienam, aukštai, virš debesų – tėtukas sakė, kad ir virš debesų mūsų Darius ir Girėnas skris – o apačioj vandenynas... Mamytė paglostė man galvą: „Dar Praniukui yra laiko, va, eis į mokyklą ir sužinos...“ Bet tėtis vis dar tarsi laukė, kad atsakyčiau, aš nedrąsiai paklausiau: „Ar lakūnai visad dviese skrenda? Gal mes su Algiuku drauge...“ Babytę labai prajuokino mano atsakymas, bet tėčiui, mačiau, visai nepasirodė, kad kvailai pasakiau. Jis linktelėjo: „Taip, jeigu lėktuvas rimtas – ne koks trašų barstytuvas – visad skrenda dviese, gal ne abu lakūnai, antras būna šturmanas – žiūri į tuos prietaisus, lakūnui pasako, kur pakreipt ar dar ką...“ Man visai linksma pasidarė! Jau žinojau, kad užaugęs šturmanu norėčiau būti! O Algis tikrai nepabijos būti lakūnu! Juk jis nebijo į aukščiausio medžio viršūnę įsikart, ir į upę šoka nuo aukščiausio skardžio...

„Juk žadėjai, kad visi eisim!“ – net treptelėjau koja prieš tėtuką, žinau, kad tai labai blogai, mama, kai dar buvau visai mažiukas ir krautuvėję, išgėdęs mašinytės, taip ožius parodžiau, supykusi partempė namo ir į kampa pastatė... Dabar nė vienas nesubarė, o man ašaros kaip pupos ėmė riedėti, nežinau dėl ko labiau – ar kad tėtis vienas ruošiasi į aerodromą, man prisakęs eit miegot, ar kad toks negeras vaikas esu... „Na matai, pripūtei vaikui fantazijų“, tyliai pasakė mama. „Jokios čia ne fantazijos – tegu žino, kas yra Lietuvos didvyriai.“ – Tėtukas paėmė mane, pasisodino ant kelių – jau buvo batų apsiavęs, beveik susiruošęs, bet prakalbo tarsi visai neskubėtą. – „Eisim, Praniuk, žadėjau, tai ir eisim. Tik kitą dieną, gal dar ne rytoj, eisim į iškilmingas mūsų lakūnų sutiktuves – tai jau bus didelė šventė surengta, turbūt ir Prezidentas kalbės, žinoma, ir didvyriai – Darius ir Girėnas papasakos, kaip ruošėsi, kaip per tą vandenyną skrido – ką manai, juk ir audra bus pasitaikiusi, gal reiks kiek lanką daryt, žaibų išvengt... O dabar ką – ir tikslaus laiko nežinom, gal visą naktį reiks laukti, ir lakūnai praskris išvargę, nemigę, kuo greičiau turės eiti pailsėti, jokių kalbų niekas nesakys, bet juk negalima taip – kad jie tokį kelią skristų, Lietuvos

vardą garsindami, nusileidžia Kaune – o čia tuščia pustynė, tarsi niekam nerūpi, visi sau parpia... Juk negražu būtų?“ – Aš tik linktelėjau, net išsigandęs – taip ir pamatęs, kad naktį, tamsoj nusileidžia lėktuvas, ant kurio šono taip ryškiai šviečia LITUANICA, išlipa du laimingi, bet išvargę, net ir barzda spėję apželti vyrai, o čia – tik vėjas švilpia... Ir pažiūri viens į kitą Darius su Girėnu, tarsi klausdami: „Gal be reikalo?“ Jutau, kaip širdutė tvaksėti ėmė – o jei tėtukas pavėluos? Nušokau nuo jo kelių, timpltelėjau už rankos, kad greičiau nuo kėdės kiltų: „Jau gal važiuok...“ Nusijuokė abu, tėtis paplekšnojė per petį: „Tikras vyras, Pranai. Eik dabar miegot, ryt rytą papasakosiu viską, o kai jau bus Kaune surengta šventė – eisim, tikrai visi trys eisim“. Mama paėmė mane už rankos – nelabai norėjau, kad jau tėtukas pasakė: „tikras vyras“, bet šiaip man labai patinka, kai ji mano delną taip šiltai sumima.

O atgules, į pataliukus įsisupęs, maniau: ne, nemiegosiu, lauksiu tėtuko, kai tik traktėls duryse raktas ir šoksiu iš lovos – nebus jis taip pavargęs, kad nenorėtų darskart pasidžiaugt, papasakot, kokie laimingi Darius ir Girėnas iš lėktuvo išlipo,

kaip žmonės, kepures į viršų mėtydami, „Valio“ šaukė, o paskui ir lakūnus ant rankų pakėlė iki gėlėmis išpuoštos mašinos nunesė... Gal ir buvau truputį užmigęs... Gal ir ne visai truputį – šviesu už lango buvo, kai prabudau. Bet tėtis bus neseniai, visai neseniai grįžęs, pamaniau, nes gerajame kambaryje išgirdau mamytę sakant: „Bet sėsk, Vincai, nestovėk taip...“ Buvau bešokas iš lovos, taip ir norėjau įlėkt, vėl jam ant kelių atsisėst ir klausinėti, klausyt... Bet kažko išsigandęs sustingau – mamytės balsas toks susirūpinęs... Gal tėtis sužeistas? Gal lėktuvas jį bus užkliudęs? Nutipenu priė durų, pravėriau... Mamytė, ant naktinių didelę skepetą užsimetusi, stovėjo šalia tėtuko, tai glostė jo galvą, tai akis sau persibraukdavo ir vis kartojo: „Dieve, Dieve...“ O tėtis sėdėjo prie stalo, galvą rankomis suėmęs ir .. ir, man rodos, irgi verkė... taip kuktelėdavo kartais, nosimi šniurpštelėdavo... Priėjau nedrąsiai ir aš jį paglostiau: „Ar skauda, tėtuk?“ Jis ir vėl šniurkštelėjo nosim, persibraukė viena ranka akis, tada ir kitą sau nuo veido atitraukė, pasisuko į mane – vaje, jam tikrai skaudėjo, mačiau, o dar pasakė: „Skauda, sūnau“. „Širdutę jam skauda, Praniuk, – tarsi mane ramindama pasakė mamytė, – nes Darius ir Girėnas... nes mūsų lakūnai...“

„Keletą valandų – gal iki vidurnakčio, gal iki pirmos taip visi smagiai laukėm, – tėtis ėmė pasakoti, tarsi su savim kalbėtą, o mudu su mamyte tyliai susėdom ant kėdžių, – nes vis atėdavo žinios, garsiai paskelbdavo: ‘Lituanica’ tokiam ir tokiam taške... O paskui... paskui pasakė: ryšys nutrūko... Ne iškart išsigandom – maža kas... – dabar jau jis pasisuko į mamytę, ji linktelėjo, aš dar smarkiau sulinkselėjau. – Vėl laukiam, gal valanda nežinioj praeina – nedrįstam viens į kitą pasižiūrėt, kad ir tamsoj – juk kiekvienam jau krebžda: o gal nelaimė... O tada, jau paryčiais, nepaskelbė garsiai, bet nuo vieno prie kito nuėjo žinia: žuvo...“

Man širdutė ėmė taip garsiai stuksentis, nuslydau nuo kėdės, pripuoliau prie tėtuko, apkabinau jo kaklą, abu šniurkščiojom nosim. Staiga tėtis mane atitraukė nuo savęs – bet nepaleido, laikė už pečių ir taip kone palinkęs žiūrėjo man į veidą, laukiau, ką dabar pasakys, juk dar buvo kažko svarbaus nepasakęs.

– Bet jie perskrido! Atsimink, sūnau, – mūsų didvyriai perskrido Atlantą! Tą žygdarbį, kurį buvo pažadėję Tėvynei, jie įvykdė!

Mamytė nuėjo kept kiaušinienes. „Juk vis tiek tuoj pusryčių metas“, – pasakė. O tėtukas nuo komodos nukėlė lėktuvėlį, mano „Lituanicą“ su tokiu gražiu žaliu užrašu, padėjo vidury stalo, mes sėdėjom ir žiūrėjom į jį, kol mama atnešė lėkštes. □

Groteskiška „Eugenijaus Onegino“ kaukė

Keli pamąstymai Jono Vaitkaus naujausios premjeros tema

Audronė Girdzijauskaitė

2013 metų gruodį, vos mėnesiui praėjus po J. Vachtangovo teatro gastrolių, kurių metu turėjome progos pamatyti Rimo Tumino „Eugenijų Oneginą“ – pirmąją Puškino romano inscenizaciją dramos teatru – Vilniaus Rusų dramos teatras pakvietė į savo „Eugenijaus Onegino“ premjerą.

Jos autoriumi drąsiai galima pavadinti teatro vadovą režisierių Joną Vaitkų, nors dirbta su daugybe talkininkų (daugelio jų pavardžių nevardinsiu, nes spektaklio programėlės nebuvo ir per antrąją premjerą). Spektaklis paliko slegiantį įspūdį, jo estetika atrodė atgrasi ir betikslė. Jauteisi taip, tarsi kelias valandas būtum žiūrėjęs kažkokio chaotiško vaizdo negatyvus... Ir tik po kelių dienų pamąčiusi internete Dmitrijaus Matvejevo darytas šio spektaklio fotografijas, atradau tokius jo fragmentus, kokių būčiau norėjusi pamatyti ir scenoje. Bet stebint spektaklį realybėje, vaizdas buvo visiškai kitoks. Nei to skrydžio, nei to plaukiančio judesio, nei tos pastelinių spalvų harmonijos. Viskas atrodė šiurkštu, neskoninga, nepateisinta.

Beje, jau seniai pastebėjau, kad šiandieninis teatras nuotraukose dažnai atrodo kur kas geriau nei realybėje. Prieškario ir pokario spektakliai buvo fotografuojami tokiu objektyviu objektyvu, kuris tik fiksuodavo veiksmą, akimirkai jį sustabdymas. Arba darydavo gražius grimuotų, kostiumuotų aktorių vaidmenyje portretus. Po karo kartais fotografuodavo mėgėjai, kartais – visiškai teatro neišmanantys spaudos atstovai, neturėję supratimo apie režisūrą, kompoziciją, spektaklio sumanymą ar stilių. Pakanka paimti į rankas bet kurią sovietmečio teatrui skirtą leidinį, bet kurią ankstyvesnę knygą apie teatrą, ir jūs tuo įsitikinsite. Prastų fotografijų pilnas mūsų Teatro, muzikos ir kino muziejus. Geresnės – išnešiotos, dar guli privačiuose stalčiuose. Išimtį sudarė kai kurių teatro aktorių, tikrųjų scenos fanų bandymai fiksuoti jiems suprantamą ir pažįstamą spektaklį, savo kolegas. Tokie buvo Kazys Vitkus Panevėžy, Augustinas Pajarskas Kaune, Juozas Bindokas Šiaulių dramos teatre... 7-ojo dešimtmečio pabaigoje spektaklius pradėjo fotografuoti aukštos klasės profesionalas Audrius Zavadskis ir kiti.

Šiandien – visai kas kita: apsiginklavęs kuo puikiausia technika, fotografas, sakyčiau, tarsi kuria spektaklį, improvizuoja jo temomis, perteikdamas spektaklio stilistiką, atmosferą, jo emocinį krūvį. Tada matai gyvą, judantį, paveikų teatrą. Ir jo estetika tave tenkina ir lyg kviečia dar kartą pasižiūrėti, patirti tai, ko buvai nepastebėjęs. Ar tokia kūrybinga fotografija yra objektyvi – tai klausimas, vertas atskiro aptarimo, o gal ir ginčo.

Ši ilga preliudija buvo reikalinga tam, kad pasakyčiau, jog nežinia ką atiduočiau už galimybę pamatyti ar bent sužinoti, koks turėjo būti Puškino 100-osioms mirties metinėms skirtas Aleksandro Tairovo „Eugenijus Oneginas“ Kameriniame teatre su specialiai jam parašyta Sergejaus Prokofjevo muzika 1937 metais. Bet spektaklis neįvyko ir mes galim tik numanyti, kad aktorius kūno kalba, plastika, scenografija ir dramatinis veiksmas jame turėjo veikti muzikos pagrindu. Antraip tai nebūtų Tairovas. Gal kas išliko?

Keista, kad net du lietuvių režisieriai kone to paties sezono metu ėmėsi inscenizuoti įžymų eiliuotą Puškino romaną „Eugenijus Oneginas“. Neaišku, kuris iš jų pirmas tai sumanė (Rusų dramos afiša išdidžiai skelbia, jog tai pirmasis pastatymas Europoje (!), nors pirmas spektaklį Maskvoje parodė Tuminas). Suprantama, kad „Eugenijus Oneginas“ gali kaskart savantais išsiskleisti skirtingų režisierių interpretacijose, – tai įrodo ir turtingas Piotro Čaikovskio operos atradimų kelias. Iš pradžių galvojau, kad bus įdomu palyginti du – Rimo Tumino ir Jono Vaitkaus – inscenizavimo variantus, bet greitai supratau, kad tai vargu ar įmanoma, nes iš esmės jie neturi nieko bendra... Jokio bendro vardiklio. R. Tumino vizija grindžiama poeto įvaizdžiais, įkvėpta įnoringo Puškino poezijos bangavimo, subjektyvių

Jono Vaitkaus „Eugenijus Oneginas“ Rusų dramos teatre.

Ramūno Danisevičiaus nuotr.

paties režisieriaus reminiscencijų.

Minorinė prancūziška dainelė iš P. Čaikovskio „Vaikiško albumo“, įvairiai kompozitoriaus Fausto Latėno moduluojama, geriausiai atspindi Tumino spektaklio lyrinę dvasią. Kaip ir įkvepiantis veikti, tarsi tapyti veiksmą Adomo Jacovskio scenovaizdis. J. Vaitkus naudoja Sergejaus Prokofjevo specialiai dramos spektakliui rašytą muziką, bene pirmą kartą pagal paskirtį, bando daryti kažką tarp operos ir baleto. Greičiausiai muzika ir provokavo statyti spektaklį su gausiomis aktyviomis masuotėmis, kurių veikimas grindžiamas šoku. Trankus gyvenimiškas maskaradas, sudaręs judrų foną, čia dominuoja, gožia santykių tarp personažų liniją: minia (aktoriai ir šokėjai profesionalai dainuoja ir šoka drauge) yra agresyvi, kičinė. Prie jos dera ir pagrindiniai personažai: Oneginas su groteskiška pašaipūno ciniko kauke, kaip du vandens lašai panašus į mūsiškį Kaušpėdą, aktorių – kaukę, dainuojantį savo groteskiškas politines satyras; neurasteniška ne pirmos jaunystės Tatjana, gašli Olga ir visiškai niekuo neišsiskiriantis Lenskis.

Vaitkus mėgsta šokiruoti, dirginti, erzinti – ir šįsyk jam tai pavyko. Bet kas įkvėpė J. Vaitkų imtis šito darbo? Spektaklyje neįžvelgiu kokio nors šviesesnio, tauresnio motyvo. O jeigu reikėjo išpilti susikaupusią juodumą, tai argi Puškiną reikėjo kviesiti talkon? Scena, kai pas Larinus prisigėręs Oneginas ima vėmti, panašų poreikį sukelia ir žiūrovams. Ir asociacijų keliu verčia galvoti, kad tą veiksmą režisierius rodo neatsitiktinai, juokdamasis iš savęs, iš aktorių ir iš žiūrovų... Prokofjevas ir ta kičinė masuotė niekaip nedera. Aišku, kičas kičiui nelygu: vienas dalykas, kai jis naudojamas sąmoningai, kaip meninė priemonė, kitas – kai kičas atsiranda dėl šlubuojančio skonio. Nesuprantu dailininko Šimonio, jo plastmasinių širmų ir blizgių veidrodžių, „nuogos“ šviesos, dar labiau pabrėžiančios butaforijos bjaurastį. Kostiumai verčia galvoti, kad veiksmas vyksta pigaus provincijos miestelio viešnamio kafešantane.

Dar prieš eidama žiūrėti spektaklio buvau perskaičiusi kupiną panegirikos režisieriui ir aktoriui Gladijui savitos intelektualios kritikės Tatjanos Baltušnikienės straipsnį, pavadintą „Sukūręs stebuklą“. Ji nesivargino rašyti apie spektaklio foną, nes ten nėra ką analizuoti. Ją domino tik Onegino vaidmens interpretacija ir Grigorijus Gladijus, jai gerai žinomas iš ankstesnių J. Vaitkaus spektaklių ir filmų (Camus „Kaligula“, „Zodiakas“, „Don Žuanas“ ir kt.). Didžiulė recenzija parašyta pakiliai, pritariant Vaitkaus sumanymui ir jo įkūnytojams. Įsiminė straipsnio koncepcija (straipsnio, ne režisieriaus) – esą Oneginas, visą spektaklį buvęs lyg koks neišsivystęs humanoidas ar kažkoks deformuotas organizmas, pamilęs Tatjaną, atsiverčia, tampa gražiu, kenčiančiu, atgailaujančiu žmogumi. Baltušnikienės požiūriu, Vaitkus kūręs Onegino tragediją ir aktorius Gladijus ją puikiai perteikęs. Bet jokio tragizmo aš spektaklyje nepajutau. Man pasirodė, kad režisierius, kurio viduje susikaupė

tirštos juodumos perteklius, šiame savo „Onegine“ tą juodumą išlieja, lengva ranka nubraukdamas Puškino kuriamų paveikslų daugiabriauniškumą, lyrizmą, humorą, šimtais niuansų kalbantį apie bet kurią jo pastebėtą, įsimintą, išsiilgtą reiškinį ar žmogų. Vaitkus akcentuoja bjaurastį, iš visko tyčiojasi, viską pašiepia.

Daugelis salėje žinojo, kad Tatjaną vaidino Gladijaus duktė Tatjana Gladij. Vietoj paauglės mergaitės čia matėme nejauną, lūžtančio balso, gerokai neurasteniską moterį. Ar nebuvo teatre kitos, jaunesnės aktorės? Kai finalinėje scenoje Oneginas stengiasi nusimesti savo groteskišką kaukę ir, parpuolęs ant kelių, prisipažindamas meilėje ima glostyti mylimosios klubus, kyla mintis, kad ir čia ne labojo pakišta mizanscena...

Teksto spektaklyje nedaug. Smokinguotas skaitovas Aleksandras Agarkovas atrodo tarsi atėjęs iš kito – „tikro“, „taisyklingo“ teatro; Vaitkaus daiktiskame balagane jis skaito Puškino eiles rimtai, raiškiai, šaltokai. Tie posmai lieka kažkur šalia spektaklio. Bet vis viena jie labiausiai jaudina. Jų klausosi žiūrovai ir keturios baltos, mirksinčios „gyvos“ skulptūros, (Stalinas su pypke, Leninas su kepurėle, cirko klounas ir dar kažkas, kurio neįžiūrėjau, nes kritikus teatre dažniausiai sodina iš pat krašto, kad jie matytų spektaklį ištrižai, – gal bus įdomesnė recenzija?). Panašių sutiksi kone kiekviename Europos mieste. Priversti aktorius stovėti kaip mumijas ištais valandas, man regis, net nežmoniška, juolab kad ir beprasmiska... Tos skulptūros buvo lyg tas šautuvas, kuris kabėjo scenoje, bet taip ir neiššovė... Labiausiai man patiko Eugenijaus Onegino Šešėlis, tarnas, kurį puikiai šiame režisieriaus rakte vaidino talentingasai Valentinas Novopolskis. Išvykus aktoriui – gastrolieriui, jis vaidins Oneginą! Vien dėl to verta ryžtis žiūrėti spektaklį dar kartą, nors sunku įsivaizduoti, kad vienas gyvas vaidmuo pakeistų visumą.

Tad štai kokios mintys kyla po „pasaulinės premjeros“, kurią skelbia afiša. Kas vyksta Jono Vaitkaus galvoje? Kodėl po pelnytai laurus pelniuso spektaklio „Eglutė pas Ivanovus“ (oberiutų, Vvedenskio estetika režisieriui daug kartų artimesnė ir spektaklyje kirvis atitiko kotą), po išgarsėjusios „Literatūros pamokas“ bandžiusio priminti Kazio Binkio „Atžalyno“ Vilniaus Nacionaliniame atsiranda šitas spektaklis – pabaisa, dirbtinai, brutaliai sukryžmintas su Puškino vardu? Čia labai svarbu pasakyti keletą žodžių apie žiūrovus. Teatras perpildytas, susirinko daug rusiškos publikos, išsiilgusios savo klasikos, trokštančios susitikti su Puškino herojais, pažįstamais iš vaikystės. Ir ką ji gavo? Ar įmanoma čia buvo perprast užslėptą ir sunarpliūtą spektaklio sumanymą? Ar skambėjo koks nors vienijantis motyvas? Ar galėjo jaudinti lyg kreivame postmodernistiniame veidrodyje atsispindinčių personažų likimai? Ir vis dėlto pasigirdo mandagūs premjeriniai plojimai, visi atsistojo, kaip dabar priimta, kažkas nešė į sceną gėles. Režisierius įnirtingai laužė tradiciją, žiūrovai – jos laikėsi... □

„Širdis pavargo, tačiau.../ Pasauly šiame sujauktam/ Aš vis dar gyvenu“ Sanjo (Fujiwara no Sadakata)

Laimutė

Vasiliauskaitė - Rožukienė

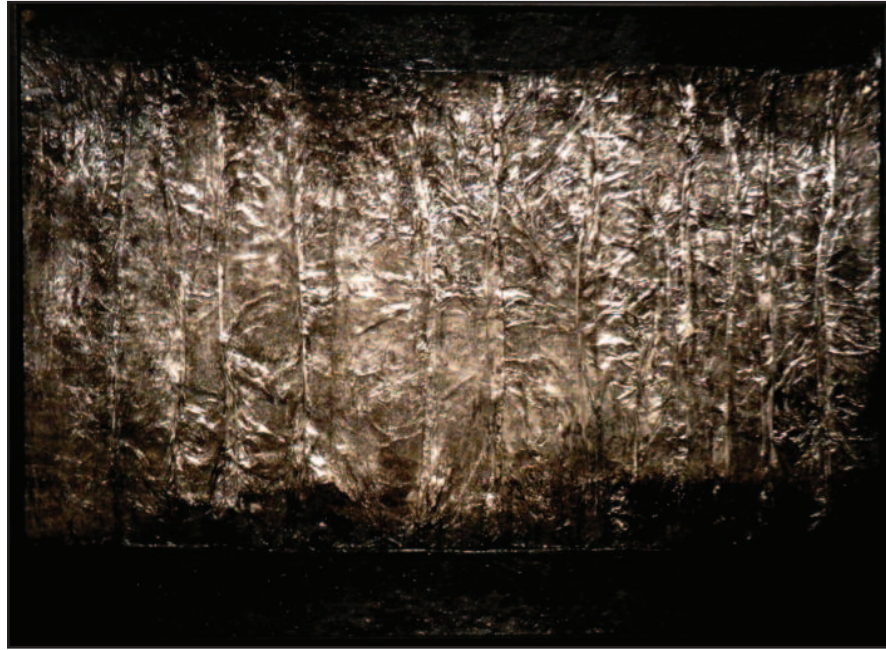
Šv. Jono gatvės galerijoje, Vilniuje, atidaryta Lietuvos moderniosios keramikos pradininkės Liucijos Šulgaitės (1933–2013) kūrinių paroda „Širdies stebuklinga versmė“ jos mirties metinėms paminėti

Parodoje pirmą kartą rodomi paskutiniai Liucijos Šulgaitės porceliano darbai ir tapyba, atlikta autorine technika, taip pat jau žinomi vertingiausi molio keramikos kūriniai. Vienoje galerijos salėje suleista galimybė pamatyti Juozo Matonio ir Vytauto Damaševičiaus filmą apie šią unikalią menininkę iš ciklo „Menininkų portretai“. Tiesa, 2013 m. filmas buvo rodytas Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje, Vilniuje, kartu su kitais dviem filmais apie neseniai išėjusius dvasingumu, kuklumu, tradicijų puoselėjimu ir stiprybe pasižymėjusius Lietuvos meno pasaulio atstovus Gražiną Didelytę ir Vytautą Valių.

Liucijai Šulgaitėi keramika buvo gyvenimo būdas. Sovietmečiu ji įrodė, kad keramika ne tik amatas, bet ir menas, kad svarbu išmanyti technologiją (pažinimas, sąžiningas darbas su medžiaga). Labiausiai žinoma kaip dekoratyvinės keramikos atstovė (plokštės, lėkštės, neįprastų formų vazės ir indai). Be molio, didelę dalį jos kūryboje užėmė porceliano kūriniai. Buvo taikomosios dailės meistrė, apskritai – visos Lietuvos kultūros švietulys tarptautiniuose mastu. Stebėdama senamiesčio grindinį (*Kelias*) ar įkvėpta gamtos (*Upė vakare*), laisvalaikiu kūrė lakoniškus, subtilius paveikslų ciklus (eksperimentuodama padengtu gruntu ant kartono, užliejama jį tempera, spalva, tada auksu piešdama, vėliau lakuodama). Kartais naudojo popieriaus masės reljefą. 2008 m. Vilniaus paveikslų galerijoje pristatyta didelė retrospektyvinė menininkės kūrybos 50-mečiui skirta paroda, kurioje rodyta per 100 jos sukurtų keramikos, porceliano darbų ir retai kur matytos tapybos bei piešinių.

Atidarant parodą *In memoriam Liucijai Šulgaitėi* Šv. Jono gatvės galerijoje, jos kraštietis ir bičiulis dailininkas Arvydas Každailis pasakė, kad Liucijos kūriniai unikaliūs, juos reikėtų išsaugoti ne vien todėl, kad jie labai trapūs. Jie – mūsų neišdildomos klasikinės aukso fondas Lietuvos dailės istorijoje.

Galerijos direktorė Regina Šimulnienė atitarė, kad tą aukso fondą išsaugojo ir atvežė kuratorė Danutė Skromanienė, o kuratorė papildė, kad Liucijos Šulgaitės molio darbuose atsispindi intelektualinės emocijos, „prabylančios ne tik forma, spalva, bet ir gilia minties potekste, simboliais, pasaulio egzistencijos filosofija“. Be vidinės įtampos ir vienu atsikvėpimu to nesukursi. Jos kūryba vieninga – tai jos gyvenimo stilius, mąstymo būdas.

Kelias. Kartonas, tempera, lakas, 2007

Pienė. Porcelianas, 2012

Dryžiai. Porcelianas, 2012

Veltui vyšnios
Žiedais apsipylė.
Į pasaulį, kur tęsiasi
Lietūs be galo ilgį,
Ilgesingai žvelgiu

Ono no Komachi

Vešliais žolynais
Apžėlė aukštos tvoros,
Liūdnuos namuos
Žmogaus nepamatyt,
Ruduo atėjo

Engyo

Vasaros naktis.
Tamsa dar gili,
Bet jau švinta diena.
Mėnuli mielas,
Už kurio debesies tu nakvosi?

Kiyowara no Fukayabu

Atviliojo audra
Į baltą sodą
Žiedlapių sniegą.
Bet ne! Tai ne sniegas!
Tai mano senatvės šaukliai

Nyudo Saki no Dajodaijin

Iš japonų k. vertė Vytautas Dumčius.
Šimto japonų poetų eilės. – Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2012

Porcelianas (aukštasis pilotažas, pasak Každailio) padarytas vienu atsikvėpimu, nes kitaip tektų sudaužyti ir išmesti (penkerius metus Liucija pratinosi prie jo technologijos ir tik 1973 m. eksponavo pirmuosius ta technologija sukurtus kūrinius).

Liucija Šulgaitė buvo labai apsiškaičiusi, mėgo japonų poeziją, Rainerį Mariją Rilke, mėgo klausytis senosios muzikos, domėjosi viskuo, ypač Lietuvos istorija, žinojo kiekvieną Vilniaus pastatą, galėjo pasakyti kiekvieno dirbinio chemijos formulę (to išmoko Rygoje), galėjo tuos nevaldomus procesus valdyti. Išbandė visas senas technikas, žinojo, kad tą patį pakartot labai sunku, o uždelsus gali pakisti spalva. Ji sakydavo: „Kai paimi į rankas medžiagą, niekada nežinai, kas iš jos išeis“.

Dailininkės dukra Daiva Šulgaitė, šios parodos dizainerė, prisipažino, kad rengdama su mamos bičiuliais šią parodą, tarsi kalbėjosi su ja, vartė jos užrašų knygele, kurioje rado japonų haiku, R. M. Rilkes eilėraščių, šv. Jono gatvės eskizų (sutapimas, juk čia, Jonų kiemelyje, prasidėjo daugelio keramikų gyvenimas (anksčiau galerija vadinta Medalių, o kaip tik pernai, kai ji mirė, vasarą kiemelyje daug medžių išpjovė...). Iš paskutinės knygutės, kurią mama skaitė, rado *Sanjo (Fujiwara no Sadakata)* eilėraščių: „Širdis pavargo, tačiau.../ Pasauly šiame sujauktam/ Aš vis dar gyvenu“.

Liucija Šulgaitė gimė sausio 1 dieną 1933 m., mirė sausio 10 d. 2013 m. Jos gimtinė – Valatkonių kaimas (Radviliškio r.), tėvų sodyba (1923 m. statyta) buvo su tipiškais ūkiniais priestatais, netoliese buvusi dvaro biblioteka, kur ji susipažino su „Naujaja Romuva“, „Židiniu“. 1952 m. baigusi Baisogalos vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus dailės institutą (dab. VDA). 1958 m. už Nepriklausomos Lietuvos laikais išleistos spaudos skaitymą, kitą patriotinę veiklą išbraukta iš studentų sąrašų. Visgi nepalūžo, 1961 m. įstojo į paskutinį Rygos meno akademijos kursą, kur mokėsi keramikos, tuo pat metu dirbo Klaipėdos dailės kombine, gintaro ceche. Dvi dienas per savaitę dirbo Klaipėdoje, likusias mokėsi Rygoje. Gavo paskyrimą į plytų fabriką, tačiau jos gintariniai papuošalai buvo tokie populiarūs, kad buvo leista pasilikti Klaipėdos kombine (ten išdirbo 15 metų). Parodose, simpoziumuose, bienalėse (Lietuvoje ir užsienyje) dalyvavo nuo 1958 m. Be gintaro ir keramikos, išbandė tekstilę (batiką), metalą, stiklą, 1966-aisiais jos kilimas „Taika“ įvertintas antrąja premija. Tačiau molis, ypač baltasis, buvo pats artimiausias, pažinęs jos rankų šilumą ilgam. Liucija Šulgaitė viename darbe yra įamžinusi ir savo motinos rankas. O balta spalva jai siejosi su poezija, kurią labai mėgo. Profesionalumu ir maištinga elegancija man ji labai panaši į mūsų poetę, šviesios atminties Onę Baliukonytę (Baliukonę).

Menininkės darbų yra įsigiję nemažai Lietuvos, Rusijos, Čekijos, Italijos, Vokietijos muziejų. Jos garsusis darbas „Įtrūkusi baltume“ (1973) (Kuskovo keramikos muziejaus nuosavybė, Rusija) pasižymi švelnumu, trapumu ir kartu vidine jėga. □

Tuomet jis virėsi kiaušini. Nusisegęs nuo riešo laikrodį ir pasidėjęs ant delno, skaičiavo minutes. Kiaušinis neturėjo išeiti kietas, nes skrandis nebeprisiėmė kieto maisto. Dar išsivirdavo manų košės, išsimirkydavo piene baltos duonos. Pats žinojo, koks jau yra sudžiūvęs, kiek daug laisvos raukšlėtos odos ant plaštakų ir po smakru. Bet ir skusdavosi dabar ne kas dieną, ne kas antrą ar trečią, o jau tik kartą per savaitę. Antradieniais. Skutimasis senatvėje yra darbas, reikalaujantis jėgų ir pastangų, jis jų visai nedaug beturėjo.

Antradieniais jis rašydavo savo ilgus laiškus: į rajoną, į apskritį, į Vilnių. Ne tik nusiskusdavo sėsdamas prie balto lapo, bet ir apsilvkdavo švarius marškinius, o rašydamas į Vilnių dar pasirišdavo ir kaklaraištį. „Juokinga, – sakydavo pats sau. – Juokinga ir kvaila, bet juk reikia gerbti tuos žmones, kuriems rašai”.

Naktį, atsibudęs nuo skrandžio skausmų, delnu šluostydavosi nuo kaktos prakaitą ir jį uostydavo. „Vėlėna jau atsiduodu. Paupio pievos vėlėna”. Pro miestelį tekėjo upė. Anksčiau, pasiėmęs meškere, eidavo prie jos pasėdėti. Dabar ne, dabar jau antri metai – ne.

„Tuo metu” – tai tada, kai artimiausio rajono mieste nebejauna storka moteris ėjo per gatvę nuo gėlių turgelio, nešina trimis tamsiai raudonomis rožėmis, kūgiškai apvyniotomis gelsvu popieriumi. Kitoj gatvės pusėj, po medžiu, stovėjo jos mašinėlė, mašinėlėje sėdėjo jos vyras. Numetusi gėles ant užpakalinės sėdynės, pati atsisėdo priekyje. Du kartus lengvai trinktelėjo durelės. Trinkt, trinkt – ir mašinėlė nuvažiavo. Rodos, net lengvai pasisūpuodama į šonus.

Per miestą vyras vairavo atsargiai. Sėdėjo kietai suraukęs antakius, net palinkęs krūtine prie vairo. Tuose rajonų centruose niekuomet nežinai, kas tau išlįs iš dešinės: gal boba su krepšiu, gal vaikas su dviračiu, gal arklio traukiami ratai, kuriuose sėdi kepurėtas dėdė, o jam už nugaros guli suraišiota murzina avis. Moteris dabar jo nekalbino, tik pasitaisė akinius plonais auksiniais rėmeliais ir porą kartų žvilgtelėjo į jo švariai nuskustą žandą, į baltą ausies kriauklę. Tokio amžiaus vyrų beveik nebebūna gražių. Gal vienas iš dešimties. Suapvalėja pečiai, nukara pilvai, plikės šviečia iš tolo kaip vaškuotų kiaušinių galai. Klimaksas jau būna paveikęs jų smegenis, jie laido nešvankius juokelius ir patys iš jų krizena. Sunku net išivaizduoti, kaip žmonos vakarais gulasi šalia tokių į lovą. Vargšės. Ji niekuomet taip negalėtų. Seniai jau miegotų atskirai, o jei kūnas įsakmiai reikalautų savo, susirastų jaunesnį meilužį. Ir nei iš šio, nei iš to prisiminė, kad jos vyras turi savo atskirą drabužių spintą, o joje kabo smokingas paligais blizgančiais atlapais.

Už miesto plentas šovė į pajūrio pusę, suraukti vyro antakiai atsileido.

– Tu avantiūristiškai leidi piniigus, – pasakė. – Nupirkai tris brangiausias rožes, o nežinai, ar tebėra gyvas.

– Ne taip seniai skambino klasės draugė, sakė girdėjusi, kad tebėra. O dėl brangumo... Pirmiausia – tik tris, o antriausia – tu nežinai, koks tai buvo mokytojas. Kaip jis mums dėstė isto-

Romualdas Granauskas

TAMSTA MOKYTOJAS

Apsakymas

rija, kaip jis pasakodavo apie Lietuvą!..

– Tais laikais?

– Tais.

– Hm.

Tiek tėra tos Lietuvos: rajono centras – du, trys miesteliai – vėl rajono centras – vėl pora miestelių ar bažnytkaimių. O paskui ir pajūris. Nepalyginsi su Antalija, bet savitgaliui gerai ir toks.

Trys minutės, kai prisikišęs žiūri į laikrodį, nėra toks jau trumpas laiko tarpas. Žmonės klysta, manydami, kad laikas bėga į priekį. Ne, jis atiteka iš niekam nežinomos ateities ir dingsta už mūsų. O dabartyje jis labai trumpai tepasireiškia, dažniausiai – daiktai. Žmogus amžinai dirba visokiausius daiktus, tikėdamas, kad šitaip prailgins dabartį. Bet nespėjęs numiršta, o daiktai lieka. Daug daiktų, daugybė daiktų. Ko pasaulyje daugiau: daiktų ar žmonių? Daiktų. Ir visi jie amžinesni už žmogų. Valgyk, valgyk tą savo kiaušini, nežiūrėk taip ilgai į sulaukėjusį kiemo serbentą, į kurį ką tik įskrido mažas paukštelis. Ten jis turi lizdą. Paukštelis ir daiktas. Ne, čia nelyginami dalykai, daiktus galima lyginti tik su daiktai. Šiandien labai klydinėja mintys. Jau seniai jis nebegali galvoti apie ką nors ilgai ir kryptingai. Ar tai didelė bėda? Nedidelė, jei esi per gyvenimą daug galvojęs.

Suvalgęs kiaušini, jis sutraiskė lukštą delne ir vėl žiūrėjo į kiemo serbentą. Šiomet graži ir derlinga vasara, net tas sulaukėjęs krūmas pilnas uogų. Gaila, bet jis nebegali jų valgyti. Kokių uogų? Jis dar neišgėrė savo trijų tablečių po valgio. Ir tos baltos kapsulės, kurią būtina reikėjo nuryti prieš valgį. Užmiršo. Dabar jo dienos susideda ne iš įvykių, o iš užmarščių. Kokių penkių ar šešių. Nepaėmė, nepadėjo, nenuėjo, neatsinešė. Ar seno žmogaus mažėja dabartyje, ar dabarties – jame? Lieka tik jo galvojimai, tušti, niekam nebereikalingi. Kol buvo mokytojas, svarbesnius užsirašydavo į tokią rudą knygelę. Apie kai kuriuos papasakodavo mokiniams. Žinoma, supaprastindamas, išplėtodamas, paaiškindamas, kitaip jie nieko nebūtų suprastę. Dabar niekur nebegali rasti tos knygelės. Niekas jos nepaėmė ir

neišsinešė, ji pati kažkur dingo. Daiktai turi savybę slėptis. Jiems nusi-bosta gulėti neliečiamiems ir neprisi-menamiems, todėl tyčia pasislepia, kad paskui ilgai ieškotum, o radęs apsidžiaugtum. Šiandien jis dar kartą paieškos. Kam? Kad palygintų, ar dabartinės jo mintys labai toli yra nuėjusios nuo anų buvusiųjų. Buvusios mintys, buvusios mintys... Tada jos nebuvo liūdnos, liūdnas yra jų prisiminimas.

Negraži Lietuva. Kažkokia nusi-blaususi, nudulkėjusi, be gyvų, energingų spalvų, jos peizažai lyg nupaišyti ir sustatyti aplinkui. Nėra veržlumo, judėjimo, staigaus keitimosi. Viskas tartum stovi ir laukia, kas bus toliau.

– Ar tau taip neatrodo? – paklausė ji savo vyro.

– Aš vairuoju!

Nuobodu tylėti ir dairytis aplinkui. Bet jau nebetoli tas miestelis. Ji nebuvo jame gimusi, tik tai baigė vidurinę, o paskui išvažiavo ir niekada į jį nebegrižo, tačiau mokyklinių metų juk negali užmiršti. Ar kad nenori, ar kad negali? Gal ir taip, ir taip.

Paskutinėse klasėse buvo karštai išimylėjusi istorijos mokytoją. Ne ji viena, bet ji – užvis karščiau. dar dešimtoje klasėje buvo du kartus pagulėjusi po spuogutu vaikinui iš gretimos klasės. Pievoj. Ant drėgnos žemės. Šalia šieno kūgio. Bet tai buvo ne tas. Ji troško stipraus patyrusio vyro meilės. Tikros, Ketino stoti į pedagoginį ir studijuoti istoriją. Į pedagoginį įstojo, bet pasirinko ne istoriją. Gal kad lengviau užmirštų, ko taip ir nebuvo. Pasirodo, jaunystės troškimai ir svajonės nėra visiškai niekas. Kažkas lieka. Nesvarbu, kad neišsipildė. Lieka tie trys, kurie net ir ne žodžiai, o... O neaišku kas: būta... svajota... viltasi... Tą buvimą tik ir beprisimeni. Pro tokią lengvą vos melsvą ūkaną. Bet jau reikia primerkti akis, kad ką žiūrėtum.

Įmetęs kiaušinio lukštą į kibirą, jis nuėjo į kitą kambarį ieškoti tos knygelės. Nedidelė tokia knygelė, mažesnė už bloknotą. Delno dydžio. Klydinėji tarp daiktų, kilnoji, dedi atgal, kol ranka, laikanti daiktą, sustingsta ore: o ko aš ieškojau? Bet jis neužmiršo – jis ieško tos knygelės. Ir kas bus, kai ras? Niekas nebus, jis tik pasižiū-

rės, ar labai nereikšmingos buvo kadaise jo mintys, ar dabar neatrodo nesvarbios ir naivios, tevertos vien šypsenos? Niekas nuostabaus. Sensta žmogus, sensta jo mintys. Bet juk turėtų būti ir nesensutančių, tik ar yra? Eini jomis atgal lyg savo paties pėdsakais ir užmini – ką? Nieką. Tuščią lapą. Pradžioje nieko neparasyta ir pabaigoje – nieko. Tai kamėjai, kam ieškojai? Pats nežinai. Stovi sumišęs ir dairais. Reikia grįžti į ten, kur iš tikrųjų esi. Iš to „esi” nebeįmanoma išeiti. Gali tik trūkčioti, tik taisyti į šonus. Senatvė pririša prie trumpos grandinės. Nebetrūkčiodiok...Bet juk tai labai liūdna! Liūdna, žinoma, o kas sakė,

kad bus linksma? Liūdnas yra kiekvienas taškas, padėtas sakinio gale. Jis reiškia, kad turi nutilti. Laikiniai arba amžinai. Mokytojas būdamas jis yra daug prikalbėjęs. Kasdien po penkias, po šešias valandas, metų metais. Jam visuomet atrodė, jog parodyti vaikams Žalgirio mūšio paveikslėlių ir pasakyti, kad jie privalo tuo didžiutis – ne istorijos mokymas. Vaikas nesupras, kodėl jis turi didžiutis paveikslėliu. Todėl mokytojui reikia kalbėti ir kalbėti, kol pradės žibėti vaikų akys, kol seniai mirę žmonės vėl pradės vaikščioti, valgyti, dirbti kasdien savo paprastus darbus: sėti rugius, ganyti avis, maudyti upėje arklius. Paskui jie visi išjos į karą ir kausis iki paskutinio kraujo lašo, kad ir jų vaikai galėtų taip daryti. Tokių minčių jis ir buvo prisirašęs savo rudoje knygelėje, tačiau kur galėjo taip nukišti, kad jau visą savaitę ieško, o neberanda? Jau seniai gyvena vienas, visur tik jo vieno tvarka, niekas nieko nepaima, nesujaukia, neišmeta. Jo seni daiktai kaip seni gyvuliai patys turėtų pareiti į savo vietą. Net pavargo ieškodamas, prisėdo ant lovos krašto ir žvilgsniu klydinėjo po sienas vis dar tebevalvodamas apie tai, apie ką anksčiau galvojo. Tada ir išgirdo beldimą į virtuvės duris. Sunkiai atsistojo ir nuėjo atidaryti.

Pagyvenusi akiniuota moteris, jau pati įžengusi į vidų, stovėjo priešais ir tris tamsiai raudonas rožes laikė rankoje.

– Tamsta mokytojau!.. – žengė artyn. – Ar nebeprisimenat?..

Jis negalėjo prisiminti. Juk niekada nemokė pagyvenusią moterų. Gražūs akiniai. Mėlynos akys. Padažytos lūpos. Gražiai apsirengusi.

– Aš Rumbutyte. Dabar Aleksandravičienė.

– Laimutė! – nušvito jo atmintis. – Dešinėj eilėj, trečiam suole... Prie lango...

– Taip, tamsta mokytojau, taip!

Ji žengė dar arčiau, apsikabino, pabučiavo į vieną skruostą, į kitą, o jis stovėjo sulaukęs alsavimą: pajus ar nepajus, kad jis jau kvepia vėlėna? Tai nemalonus, iškart kitą atstumiantis kvapas.

– Kaip laikotės, tamsta mokytojau?.. Kaip gyvenat?.. Kaip sveikata, tamsta mokytojau?

– Sėskit, – parodė į kėdę. – Į kitą kambarį negaliu vestis, ką tik viską sujaukiau.

– Kostai, įeik!

Įėjo ir aukštas garbanotas vyras, reikia manyti – jos Aleksandravičius. Jam kažkodėl pasirodė, kad jis ne pir-

Nukelta į 8 psl.

LIUDUI STANKEVIČIUI – 85

Stanislovas Abromavičius

Sausio 24-ąją Kanadoje gyvenančiam žurnalistui ir rašytojui Liudui Stankevičiui (Louis Stanke) sukako 85-eri. Su žmona lietuvaitė išėive iš Vilkaiviškio Vale (pirmą kartą ją pamatė ir išgirdo giedant bažnyčios chore), trimis dukterimis ir dešimčia anūku gyvena Monrealyje, radijo stotyje CFMB veda kassavaitinę muzikinę laidą „Lietuviška radijo programa“. Su žmona kiekvienais metais stengiasi aplankyti gimtąjį Kauną. Čia jis ne tik susitinka su bičiuliais, lankosi kultūrinuose renginiuose, bet ir savo laidoms įsigyja lietuviškos muzikos įrašų. Už nuopelnus Lietuvai L. Stankevičius Lietuvos Respublikos Prezidento apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Riterio kryžiumi.

Šis mūsų pasakojimas – ne tik apie Liudą, tai ir jo šeimos istorija.

Stankevičių pavardė labai populiari Lietuvoje. Liudo tėvelis Aleksandras buvo vienas iš Kauno radijo stoties, esančios Žaliakalnyje, Kaune, viršininkų, kuris daug prisidėjo, kad Radijo stotis skleistų Lietuvai „šviesą ir tiesą“. 2002 metais viename iš Kauno radijo stoties pastatų (Vaižganto g. 21A) atidengta memorialinė lenta su užrašu: „Šiame name 1925–1940 metais gyveno radijo inžinierius, Lietuvos radijo stoties viršininkas Aleksandras Stankevičius. Mirė 1952 metais Monrealyje, Kanadoje“.

Gimė Aleksandras Stankevičius 1905 06 30 Kaune. Vaikystėje su tėvais išvyko gyventi į Prancūziją. Baigė Paryžiaus universitetą, įgijo radijo inžinieriaus specialybę ir pradėjo dirbti firmoje SFR (Société Française Radioélectrique). Šiai firmai laimėjus konkursą Kaune statyti radijo stotį, 1924 metais atvyko į gimtąjį miestą ir dirbo jame inžinieriumi. Įsikūrė Radijo stočiai priklausančiame bute Vaižganto gatvėje, Žaliakalnyje. Kadangi stoties teritorija buvo aptverta ir didelė, čia augo ažuolai, topoliai, kaštonai, radijo stoties darbuotojai, neišskiriant ir Stankevičių, turėjo žemės ežioms, augino griežčius, kopūstus ir svogūnus. 1926 metų birželio 12 d. 19 val. Radijo stotis Kaune pradėjo veikti. Aleksandras buvo paskirtas stoties viršininko padėjėju. 1931–1932 metais jis Paryžiuje gilino žinias ir įgijo radijo stoties telegrafisto diplomą. Sugrįžti dirbti į Kauną, o nuo 1934 12 15 pastirtas stoties viršininku. Gerai mokėjo prancūzų kalbą, todėl aktyviai dalyvavo ir Lietuvos reikalus gynė tarptautinėse radijo konferencijose, ne kartą atstovavo savo šaliai. Liudas prisimena, kad tėvelis iš užsienio į namus grįždavo su pilnais lagaminais dovanų ir žaislų. Gyveno jie laimingi erdviame bute, samdė tarnaitę.

Tuometės stoties antenas laikė du stulpai, į kuriuos buvo galima įlipti. Švenčių proga ten iškelavo Trispalvę, apšvietė antenas elektros lemputėmis. Betgi drąsuolių, trokštančių įsikurti antenos stieba, nebuvo per daug.

Okupavus Lietuvą, A. Stankevičius naujajai valdžiai tapo nepatikimu. Tad 1940 metais buvo atleistas iš direktoriaus pareigų. Teko imtis kitokio darbo: Kauno 2-oje amatų mokykloje dėstė elektrotechniką. Šeimai grėsė tremtis į Sibirą jau 1941 metų birželio, tačiau laimingų aplinkybių dėka jie liko Lietuvoje. Kauną užėmus vokiečiams, Stankevičiai Radijo stoties name gyveno dar trejus metus. Žinoma, kad Aleksandras dalyvavo antinaciniame judėjime.

1944 metais Aleksandras su žmona ir dviem sūnumis bei grupe stoties darbininkų pasitraukė į Vokietiją, nes suprato, kad šį kartą tremties ar net lagerių neišvengs. Į savanorišką tremtį išvyko palikę viską, tik su lagaminais rankose. Iš pradžių Aleksandras dirbo paprastu elektriku, jau ūgtelėję sūnūs karučiu vežiodavo anglis. Teko pajusti bombardavimų baisumus, slapstyti miškuose. Karui baigiantis, šeima išvyko į tėvelio jaunystės šalį Prancūziją. Čia Stankevičius dirbo toje pačioje SFR firmoje Paryžiuje, vaikai lankė gimnaziją.

Paryžiuje Stankevičiai praleido septynerius metus, o 1951 metais išplaukė į Kanadą, apsigyveno Monrealyje. Liudas apie savo ir šeimos gyvenimą Lietuvoje pasakoja su didele nostalgija, ilgisi

Kauno. Ir dabar norėtų atvykti į Kauną ir papasakoti žmonėms apie prieškarinę Radijo stotį, tėvelį, jo darbus, taip pat apie 1941 metų lietuvių, pasitraukusių į Vakarus, gyvenimą bombarduojamoje Vokietijoje... Ir apie žmonių, atsidūrusių už Atlanto, gyvenimą, jų organizacijas, veiklą nuo 1951-ųjų iki šiol.

„Visa mūsų, Stankevičių šeima gimė Kaune ir gyveno Kauno radijo stoties rajone – raudonų plytų pastate Vaižganto gatvėje. Tame pastate gyveno ir Radijo stoties tarnautojai, vieni iš jų – pulkininkas Alfonsas Jurskis ir radijo inžinierius Kleopas Gaigalis.

Mūsų tėvelis, baigęs Paryžiaus universitetą radijo inžinieriaus laipsniu, 1933 metais buvo paskirtas Kauno radijo stoties viršininku ir tame poste išbuvo iki sovietų okupacijos. Kasmet jis atstovaudavo Lietuvai įvairiose tarptautinėse radijo ir telekomunikacijų konferencijose, įvairiose pasaulio šalyse: Prancūzijoje, Egipte, Portugalijoje, Šveicarijoje ir kt. Vienoje tokioje konferencijoje jis iškovojo Lietuvai ilgiausią radijo bangą visoje Europoje. Už tai 1935 metų vasario 16 dieną Lietuvos prezidento Antano Smetonos įsakymu buvo apdovanotas už nuopelnus Lietuvai – Kaune jam įteiktas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinas. (Ordinu apdovanoti nusipelnę Lietuvai asmenys, pasižymėję ypač uoliu ir sąžiningu darbu, aktyvia visuomenine veikla. 1930–1940 metais vienoje šio bronzinio medalio pusėje buvo reljefinis Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino XVII a. sukurtas portretas ir užrašas „Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas“, kitoje pusėje – Raudonės pilis ir Geležinis vilkas. – A. S.). Tėvelis taip pat yra daug padėjęs rengti konferencijas Estijai ir Latvijai, nes jos buvo silpnesnės toje srityje, tad kartais jam tekdavo joms atstovauti. Įvertindama jo darbus, Latvijos valdžia 1936 metais tėvelį apdovanojo Latvijos Trijų Žvaigždžių ordinu.

Už Radijo stoties tvoros stovėjo gražus baltas namas, priklausęs diplomatui Petru Klimui, kuriame buvo įsikūręs Švedijos konsulas. Jis ten gyveno su šeima, augino sūnų Klezbertilį, kuris atėdavo su mumis pažaisiti. Konsulatas turėjo labai gražią geltonos spalvos mašiną su nuleidžiamu stogu ir važinėjo su šone plevėsuojančia Švedijos vėliava. Kai mane grįžtantį iš mokyklos sutikdavo, tai visuomet parveždavo namo.

Radijo stoties rajone, aptvertoje teritorijoje, stovėjo du aukšti stoties stulpai, ir du mažesni, apvalūs. Stotis turėjo geltonos spalvos mašiną su vairuotoju. Ant mašinos durų buvo nupaišytas Vytis ir užrašyta: „Kauno radijo stotis“. Vasarą ši mašina mus veždavo į Palangą atostogauti. Pažaislyje turėjome savo vilą, kur praleisdavome savaitgalius. Kauno operos teatro salės vidury buvo prezidento A. Smetonos lože. O šalia, jos dešinėje, ir mes turėjome savo ložę, galėjome eiti į teatrą kada tik panorėję.

Kauno radijo stoties rajone gyveno daug vaikų, tai mes žaisdavome krepšinių, važinėjomės dviračiais. Mano geriausias draugas buvo Rimas Speičys ir Radžiūnas (po tiek metų nesu tikras dėl jo pavardės, bet atrodo, kad bus tokia). Taip pat už Radijo stoties tvoros buvo rašytojo ir kunigo A. Šmulkščio-Paparonio maisto krautuvė, o toliau stovėjo jo namas, kurio daugumą kambarių nuomojo. Jame gyveno muzikas, berods, Martinonis, turėjo sūnų, su kuriu mes kartu žaisdavome. Aš lankiau Jėzuitų gimnaziją, o paskui perėjau į 4-tą gimnaziją prie Vytauto parko (dabar V. Kudirkos progimnazija. – A.S.). Mano brolis Aloyzas lankė J. Jablonskio gimnaziją. Prisimenu ir šalia mūsų gyvenusių inžinierių Balčiūną (bet nesu tikras pavardės). Kiek man žinoma, jis irgi 1944 metais patraukė į Vakarus, tačiau Vokietijoje per bombardavimą žuvo. Tuos įvykius, kaip ir gyvenimą Kaune, gerai menu.

Lietuvai atgavus Vilnių, tėvelis kartu su keliais Kauno radijo stoties tarnautojų tarnybiniu *chevroletu* paskui Lietuvos kariuomenę įvažiavo į Vilnių ir perėmė lenkų valdomą Vilniaus radijo stotį. Prieš pat rusų okupaciją tėvelis pagal savo projektą pradėjo statyti naują, daug galingesnę Radijo stotį Sitkūnuose, bet sovietams okupavus Lietuvą, turėjo nutraukti darbą.

Prie radijo stulpo. Viršuje – inž. Kleopas Gaigalis, antroje eilėje vidury – inž. A. Stankevičius, pirmoje eilėje vidury – Viktorija Stankevičienė, 1934

Tėvelis buvo labai geras radijo specialistas, inžinierius, tad dažnai į jį kreipdavosi pagalbos ir iš kitų kraštų. Už pagalbą Vokietijai gavo dovanų modernų „Telefunken“ radiją su mygtukais. Olandai jam dovanavo „Philips“ radiją, o rusai – patefoną.

Mama Viktorija buvo gimusi 1901 metų lapkričio 20 d. Aš gimiau Kaune 1929 metų sausio 24 d., brolis Aloyzas – 1934 metų birželio 11 d. Mama augino mus su broliu, buvo be galo drąsi. Ji buvo pirmoji moteris, 1935 metais įkopusi į 150 metrų aukščio Kauno radijo stoties bokštą. Mamos tėviškė irgi Kaunas. Jos mergaitinė pavardė – Polichauskaitė. Ji mus su broliu augino ir auklėjo, bet valgius mums gamino ir namus tvarkė tarnaitė Jadzė. Radijo stoties rajone buvo teniso aikštelė, tai ten mama žaidė tenisą. Jinai mirė 1996 metais, palaidota Monrealyje.

Kai atėjo rusai, tai Radijo stotį saugodavo jų kareiviai. Sargyba kasdien keisdavosi. Kareiviai stovėdavo prie Radijo stoties pastato ir prie įėjimo vartų. Jie gyveno tokioje apylankoje, priešais mūsų namus. Aš gerai kalbėjau rusiškai, nes prie caro, kai per Pirmąjį pasaulinį karą lietuviai bėgo nuo vokiečių į Rusiją, tai ir mano mama su tėvais pasitraukė ir apsigyveno Riazanėje. Mamai tada buvo apie 13 metų. Ten ji lankė mokyklą ir paskui, kai grįžo į Lietuvą ir kai aš gimiau, tai ji ir mane išmokė rusiškai susikalbėti. Tai aš su tais kareiviais praleisdavau laiką, jiems pasakojau, rodydamas tėvelio iš užsienio atvežtus žaislus. Jie net išsižioję žiūrėdavo. Kartą paprašė Šmulkščio krautuvėje jiems nupirkti po gabalėlį dešros. O kai aš jiems pasakiau, kad ten jie gali patys ir visą dešrą nusipirkti, tai negalėjo tuo patikėti. Gal manė, kad reikia kortelių ar kažkokių leidimų, kaip Rusijoje.

1962–1969 mokytojavau Monrealio lietuvių šeštadieninėje mokykloje. 1963 metais įkūriau ir per Monrealio radijo stotį CFMB vedu lietuvišką radijo programą. 2013 metais jai sukako 50 metų. Taip pat bendradarbiauju Kanados ir JAV lietuvių periodinėje spaudoje. 1972–1986 dirbau technologu Monrealio *Concordia* universitete civilinės inžinerijos laboratorijoje, jai vadovavau. Esu parašęs daug knygų lietuvių ir prancūzų kalbomis.

Brolis Aloyzas irgi gyvena Monrealyje. Žurnalistas, leidėjas, rašytojas, Paryžiaus dienraščio *France-Soir* korespondentas. Turi reguliarias programas Kanados valstybinėje TV stotyje CBS. Populiariausia yra „Ižūlioji kamera“, kurios ištraukos buvo rodytos ir Lietuvoje. 1956 metais jis buvo išrinktas Kanados prancūzų žurnalistų sąjungos prezidentu, o 1958 metais – šios Sąjungos leidinio „*Le Journaliste*“ vyriausiuoju redaktoriumi. 1961–1971 metais buvo leidyklos *Les Editions de l'Homme* direktorius. 1971 metais jis įkūrė leidyklą *Les Editions La Presseir*, iki 1975 metų buvo jos direktorius. 1975 metais įkūrė dar vieną, šįkart savo leidyklą *Les Editions Internationales Alain Stanké* ir iki 1979 metų jai vadovavo. 1985 metais išleido pirmąją Kanados enciklopedijos versiją prancūzų kalba, 3 tomus. Buvo jos vyriausias redaktorius. Yra parašęs ir išleidęs daug knygų prancūzų kalba...”

Tokia Stankevičių šeimos istorija. Linkime Liudui Stankevičiui, jo broliui Aloyzui ilgų kūrybingų metų. □

SIBIRAS VAIKO AKIMIS

DAINORA URBONIENĖ

Tęsinys. Pradžia 2014 m. sausio 11 d. „Kultūroje“

Arutis

(...) Visos kelionės nuo Barnaulo šiandien jau nebegalėčiau aprašyti. Bet vieno, paskutinio etapo, neužmiršiu iki gyvenimo pabaigos. Daug ką matau taip aiškiai, lyg visa tai būtų atsitikę neseniai, lyg nuo to laiko manęs neskirtų prabėgę metai. Įsiminė atskiri vaizdai.

Šalta pavakarė. Sėdime su broliuku ant ryšulių. Nedidelis arklukas sunkiai traukia roges, o vežėjas, piktas dėdė, vis ragina ir ragina tą nuilsusį kuiną. Kiekvieną kartą, kai arklys stebtelė, vežėjas garsiai nusikeikia ir, užsimojęs botagu, paliečia mus su Aručiu. Bijau, saugau vaiką, bet tyliu. Negaliu skųstis mamai, kad tuo botago galu su užrištu mazgeliu užgauna man kaktą, kad skauda, nes ji eina šalia rogių tokia pavargusi, tokia liūdna. Priekyje ir už mūsų vilkstinė vežimų, kuriuose sėdi nuo šalčio pamėlę vaikai ir seneliai, o iš paskos vos vilkdamos kojas keliauja moterys. Vienu metu man pasirodė, kad šis kelias niekada nepasibaigs, gal mes juo važiuosime ir važiuosime.

Tarpais užsnūstu, bet botagas pažadina, vėl saugau Arutį. O jis šią pavakarę labai tylus, daugiausia miega. Praskleidžiu skarą, pasižiūriu. Toks gražus, bet išblyškęs. Keletą kartų kalbinau – pravėrė akytes, pasižiūrėjo, bet nenusišypsojo. Apėmė baimė. Kažkodėl pasirodė, kad čia, šiame miško kelyje, mes visi numirsime. Pirmą kartą kilo tokia mintis. Gal paveikė suaugusiųjų kalbos, o gal išgirsta žinia, kad miršta senutė Aleknavičienė, dvarininkė nuo Pušaloto. Sena, bet man ji buvo gražesnė už jauną. Įsidėmėjau tą moterį jau Panevėžyje. Važiavo gretimame vagone. Kai išlipdavome, žiūrėdavau į jos aprangą: puošni suknelė, skrybėlaitė, patiko batukai – aukštais kulniukais, su žibančiomis sagutėmis šonuose. Bet mačiau, kaip moterys stebėjosi. Paskui sužinojome, kad jai nieko neleido pasiimti, išvežė su ta viena suknele ir plonu apsiaustėliu, kurį kartais laikydavo ant rankos. Bet tie drabužiai susidėvėjo, batukai suplyšo, todėl žmonės ją kiek galėdami šelpė. Barnaule matydavau kitaip apsirengusią – su šimtasiūle („fufaike“), prastais batais. Šioje kelionėje labai šalo, nes neturėjo žeminių drabužių. Dabar, išgirdusi apie jos ligą ir net galimą mirtį, išsigandau dėl Aručio.

Pašaukiau mamą, pasakiau, kad Arutis labai išbalęs. Ji paprašė vežėjo, kad sustotų. Įlipo į vežimą, paėmė vaiką ant rankų ir ilgai žiūrėjo į jo veiduką. Paskui verkdamas ištarė: „Arutis serga“. Prisiglaudžiau prie jų, apkabinau abu ir tylėjau. Žiūrėjau į saulę. Ji palengva leidosi į baugius tamsius miškus. Užsimiršo daugybė dalykų, o tą blausią Sibiro saulę dažnai pamatau ir dabar – žiemą, kai šala, ji primena aną kelionę; nupurto šaltis.

Temo. Vežėjas pasakė, kad atvažiuosime į 60 kvartalą. Artėjome prie barako. Vėl toks pat didelis, šaltas. Vidury „buržujka“, pasieniais „narai“. Mums teko vieta toliau nuo krosnelės. Mama prašė leisti su sergančiu vaiku įsikurti arčiau šilumos, bet visi buvo užsiėmę savais reikalais, daugelis patys sirgo. Taip ir likome barako gilumoje, toli nuo ugnies.

Vėlai vakare mirė senutė Aleknavičienė. Ją pašarvojo netoli durų. Vyrai išėjo ieškoti vietos kapui, surado, sutarė kasti duobę rytą. Prie mirusios degė žvakė, žmonės paeiliui budėjo.

Krosnelė pasitaikė gera, nerūko, bet nuo šilu-

mos padėjo tirpti šerkšnas ant sienų, jautėsi drėgmė. Tokiame barake gulėjo sergantis Arutis. Mama klausinėjo, gal netoli būtų galima rasti gydytoją, tačiau sužinojo, kad artimiausioje gyvenvietėje yra tik seselė, o felčerė – už 25 km. Prisimenu, kažkas pažadėjo nueiti pas miško darbininkus ir pasikalbėti, gal atveš traktoriumi. Mama išvirė žolių arbatos, kurios buvo įdavusi ana rusė, kai aš sirgau. Šiaip taip sugirdėme pusiau miegančiam ligoniukui, bet geriau nuo jos nepasidarė. Naktį miegojo, bet per miegus blaškėsi, kažko prašė. Nusimesdavo skarą, reikėjo vis užkloti. Abi beveik nemiegojome. Mama dažnai kurstė ugnį.

Rytą atėjo baltu chalatu apsivilkusi moteris, manėme, kad felčerė, bet greičiausiai tai buvo tik seselė, nes net nepasakė, kokia liga serga. Paliko miltelių, apžiūrėjo dar keletą ligonių ir išėjo. Arutis išgėrė vaistus ir kurį laiką ramiai miegojo, lengviau kvėpavo. Užmigome ir mes. Nubudome, išgirdusios, kad Aleknavičienei jau iškasta duobė. Mama man liepė niekur nuo Aručio nenuieiti, o pati išėjo laidoti. Sėdėjau, vilgiau arbata lūpytes, kalbinau. Kartais pramerkdavo akytes, lyg nusišypsodavo, kažką bandė sakyti ir vėl užsimerkdavo.

Iš laidotuvių grįžę žmonės buvo tylūs, liūdni. „60 kvartalas bus mūsų kapinės“, – kažkas pasakė ir pravirko. Mama, priėjusi prie Aručio, taip pat verkė, dejavo, kad niekas vaiko negydo. Raminau, sakiau, kad buvo prabudęs, nusišypsojo, net kalbino mane. Pralinksėjusi nuėjo prie krosnelės virti jam kruopų košytės. Kai išvirusi sugrįžo, Arutis nubudo, pažiūrėjo į mus ir bandė keltis. Paprašė „opa“. Supratome jo norą, bet bijojome nešioti, nes barakas šaltas, o jis suprakaitavęs. Pasodinome ir pasiūlėme košytės. Keletą šaukštelių suvalgė, pasėdėjo ir atsigulė. Kurį laiką nemiegojo, dairėsi aplinkui, kažką rodė. Sugirdėme dar kartą tų miltelių, užmigo. Pasidarė ramiau. Mama atsigulė šalia jo, užsnūdo. Sėdėjau prie jų, džiaugiausi, kad Arutis sveiksta ir pati užmigau.

Kai nubudau, mama buvo atsikėlus ir prie krosnelės kalbėjo su moterimis; virė bulves, nes tą dieną nieko nebuvo valgčiusios, tik rytą išgėrėme virinto vandens. Atnešė bulves. Arutis vėl buvo atsidubęs, todėl pirmiausia jam pasiūlėme. Suvalgė keletą kašnelių, pasėdėjo, sakė „Dai“, „my“. Prie mūsų priėjusios moterys džiaugėsi, kad vaikui geriau ir jis tikrai pasveiks.

Tačiau po pietų, į pavakarę, Arutis pradėjo blaškytis, verkė ir dejavo, gal jam ką skaudėjo. Mama pakeitė drabužėlius. Moterys barė, patarė nejudinti, nesušaldyti, nes barakas buvo labai šaltas. Bet apvalyti reikėjo, pats nebeapsiprašė. Aprengtas sausais drabužėliais, nurimo, užsnūdo, o paskui nubudęs atsisėdo ir vėl paprašė panešioti. Mama susupo į antklodę; nešiojo, kalbino, bet jis užsimerkė ir vėl pradėjo dejuoti.

Visai pablogėjo vakare. Dažnai verkdamas tokiu keistu gargiančiu balsiuku. Aprimdavo, kai paimdavome ant rankų. Kartais buvo ramus ir paguldytas, dairėsi. Tada atsiguldavau šalia ir kalbindavau, laukdavau, gal nusijuoks. Tačiau juoko nebeišgirdau.

Buvo vidurnaktis. Barake žmonės miegojo. Mama nuėjo prie krosnelės pakurstyti ugnies. Arutis snausdamas dejavo. Staiga pamačiau, kad pramerkė akytes, pažiūrėjo į mane. Nudžiugau, pradėjau kalbinti, bet jis kažkaip keistai klyktelejo ir pradėjo labai sunkiai alsuoti, blaškytis. Atbėgo mama,

paėmė ant rankų, nešiojo; aš vaikščiojau šalia, laikiau rankytę, bučiavau ir vis tikėjau – nurims, užmigs, o paskui pradės sveikti. Tačiau tas svajones nutraukė mamos riksmas. Pajutau, kad Aručio rankytė sunkėja. Mama garsiai verkdamas atsisėdo su juo ant lovos. Pamačiau atmerktas broliuko akytes, norėjau sakyti – žiūri, – bet nutilau. Arutis žiūrėjo į mamą keistai nurimęs. Mano laikoma rankytė darėsi vis šaltesnė. Abi pasilenkėme prie jo ir bučiavome šaltą kūnelį.

Sukilo žmonės, uždegė žvakę. Ramino mamą, glostė man galvą. Aš vis dar netikėjau. Tik tada, kai prie manęs priėjo Vygandėlis (jis taip pat sirgo, tik atsikėlė mūsų paguosti) ir paėmė mano ranką, krūptelėjau – jo ranka buvo tokia karšta, o Aručio... Prisiminusi šaltą sesutės Gražytės rankytę, supratau, kad nebeturiu broliuko. Tada atsiklaupiau prie jo ir ilgai ilgai verkiau. Paskui pasigedau mamos. Pamačiau ją paguldytą ant gretimos lovos, jai davė vaistų. Buvo užsimerkusi ir labai balta. Norėjau bėgti prie jos, nes pamaniau, kad ir ji mirusi. Sulaikė Vygandėlio mama. Apsikabino, priglaudė prie savęs ir pasakė: „Tavo mamytei pasidarė negera, tegul pailsi. O Vygandėliui reikia gulėti, jis sunkiai serga“. Priėjo Aldutė, atsiklaupė prie Aručio, glostėme, žiūrėjome į jį. Atėjo daugiau žmonių, kalbėjo poteries. O aš kartais dar suabejodavau, ar tikrai mirė. (...)

Badas

(...) Pagaliau atėjo toks laikas, kai nebeturėjome jokių maisto atsargų. Parsinešusios duonos, tardavomės, kiek tą dieną galime jos suvalgyti. Mama ant staliuko patiesdavo iš Raguvos atsivežtas dvi skareles. Į vieną suriūdavo dalį kepaliuko ir padėdavo ant lentynėlės. Kita skarelė buvo mūsų staltiesė. Riekdavo atsargiai, kad kepaliukas nesubyrėtų. Bet kaip gražiai atrieksi, jei ta duona dažniausiai būdavo šlapia arba trupanti. Kai pribyrėdavo trupinių, paseilinusi pirštą surinkdavau nuo tos skarelės ir sučiulpdavau. Vakare atsigulusi stengdavausi negalvoti apie duoną, „užmiršti“, kur ji padėta. Kartais neištverdavau ir prašydavau nors mažyčio gabalėlio. Jeigu daugiau turėdavome, atriekdavo. Bet tais vakarais, kai būdavo likusios tik kelios riekelės, mama keldavosi, užvirindavo vandens ir duodavo atsigerti. Gerdavo ir ji pati. Numalšinusios alkį užmigdavome, dažnai prieš tai pakalbėjusios apie Arutį, tėvelį.

(...) Gerai prisimenu tą badą. Vien vandeniui gyvenome gal savaitę, gal penkias dienas. Snausdama galvojau, kad niekada nebegrįšime į Lietuvą, nebeteks mokytis. Užsimerkusi matydavau Raguvos mokyklą, klasę, vaikus, knygas ir sąsiuvinčius. Paskui viskas susimaišydavo, į suolą atsisėsdavo Arutis... Kai mamai papasakodavau tokius sapnus arba padejuodavau dėl grįžimo į Lietuvą, ramindavo, kartais tylėdavo, pati kažką galvodama, o gal nusilpusi snausdavo. Vieną kartą pasakė: „Jeigu dar kelias dienas reikės taip badauti, bus blogai, nes mes jau sutinusios“. Aš nežinau, ar buvau sutinusi. Pažiūrėjau į mamą – ji iš tikrųjų atrodė pasikeitusi.

Tęsinys kitame numeryje

Dainora Urbonienė. *Sibiras vaiko akimis*. – Panevėžys, UAB „Panevėžio sp.“ 2003.

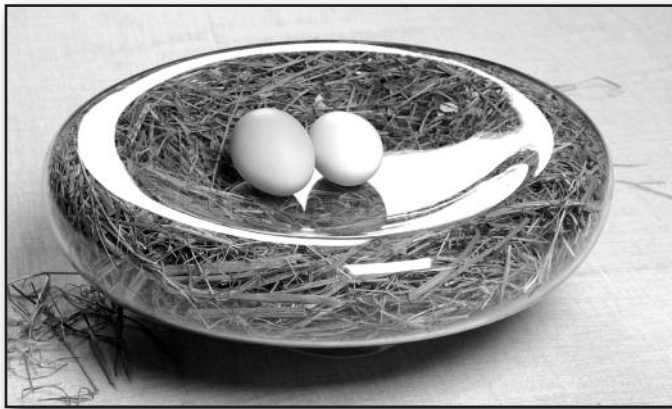
Kadras iš filmo „Vaikai tremtyje“.

„Draugo“ nuotr.

Kultūros kronika

2014 01 15 – 2014 02 01 Vilniaus „Prospekto“ galerijoje vyks Artūro Valiaugos fotografijų paroda „Ilgesio žemė“. Nuotraukose užfiksuotos Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) vietovės susijusios su lietuvių literatūros klasiko K. Donelaičio gyvenimu ir, tikėtina, buvo jo poemos socialinis peizažas. „Ilgesio žemės“ fotografijose mes regime fragmentiškus prisilietimus prie to, kas greičiausiai jau negrįžtamai liko praeityje, kas pergyveno kelias kultūrinės kaitos metamorfozes ir, vis tiek atrodo skaudžiai pažįstama bei artima. Peizažas, atitolęs vaizdas, nunykusios architektūros fragmentai, buities elementai ir prabėgusį laiką skaičiuojančios veidų raukšlės sukuria turtinę, bet nedidaktinę esančio krašto atmosferą. Pasak paties autoriaus, tai „peizažas krašto, šiandien vis dar aptveto tvora – stalkeriška zona, į kurią pakliuvus apima nerimas, iš prigimties atpažįstamas saulėtekiais medžių viršūnėse, vaiskia pavasario žaluma, vasarvidžio kvapai, rudens klampyne vieškely, balta žiemos tyla. Kraštas, išsaugojęs Mažosios Lietuvos legendą ir Kristijono Donelaičio atminimą – ‘Metų’ laiko rate...”

2014 01 16 – 2014 03 02 Taikomosios dailės muziejuje vyks Lenkijos fotografijos ir dizaino paroda „Materia prima“. Ši paroda nėra nei dizaino, nei taikomojo meno, nei fotografijų paroda. Ji pasakoja apie gamtos ir meno simbiozę, parodo ribas tarp kūrimo ir fiksavimo, kūrybos ir dokumentacijos. Į trinkas supjautuose raštuose, žiestuose dubenyse galima įžvelgti į daiktus perkeltas medžiagas ir tradicijas. Į nérinių raštus, ornamentus, dryžuotų, įvairiai dirbamų laukų peizažus reikia įsižiūrėti atidžiau. Iš oro darytos fotografijos, kurios demonstruojamos kartu su objektais, tas sąsajas, citatas ir skolinius padaro akivaizdžiais. Drauge eksponuojami daiktai ir nuotraukos paaiškina vieni kitus. Objektai padeda geriau suprasti nuotraukas, nuotraukos – matyti daiktus kitaip. Parodoje dalyvauja 15 dizainerių ir vienas fotografas, daugelio apdovanojimų laureatas Kasper Kowalski.

Sausio 13-ąją UNESCO būstinėje Paryžiuje nuskambėjo trisdešimtmetį brandinta kompozitoriaus Broniaus Kutavičiaus oratorija „Metai“ pagal K. Donelaičio tekstus. Ją atliko du Vilniaus miesto savivaldybės kolektyvai – Šv. Kristoforo kamerinis orkestras (meno vadovas ir dirigentas Donatas Katkus) bei choras „Jauna muzika“ (meno vadovas ir dirigentas Vaclovas Augustinas). Koncerto lankytojai išgirdo keturias oratorijos „Metai“ dalis: „Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“, „Rudens gėrybės“ ir „Žiemos rūpesčiai“, kurias kartu su minėtais kolektyvais atliko aktorė Birutė Mar. Pasak Šv. Kristoforo kamerinio orkestro meno vadovo ir dirigento Donato Katkaus, „Metai“ yra monumentalusias proginis kūrinys, kuriuo siekiama pagerbti K. Donelaičio atminimą, indėlį į Lietuvos kultūrą, lietuviškumo puoselėjimą.

Tamsta mokytojas

Atkelta iš 5 psl.

mas jos Aleksandravičius. Pasirodė – ir tiek. Kai seniai gyvenė, dažnai taip pasirodo, o nežinai kodėl.

– Neturiu kuo pavaišinti... – pasakė nuliūdęs.
– Nieko nereikia, tamsta mokytojau! Mes labai trumpam! Važiuojam į pajūrį!

– A... Į pajūrį...
– Jums čia gerai, tamsta mokytojau! Visą laiką kvėpuojat grynu oru!

– Taip, taip... – sulinksėjo jis galva. – Man čia labai gerai.
– Ar tau pasakojau, Kostai?... Mokytojas yra surinkęs daugybę visokių senienų!

– Senienų? – susidomėjo Aleksandravičius. – Gal turit ir senų monetų?

– Turėjau, bet man išvogė. Iškūlė langą – ir išvogė.
– Gal turit senų paveikslų? Ikonų?

– Iš kur turėsiu ikonų? Aplinkui vien katalikų parapijos. Sukilėlių dalgį turiu, tremtinių maldaknygę... Seni daiktai nėra vertingi savaime, vertingos jų istorijos. Ko verti surūdiję žąslai, jei nežinai, kad juos sukančęs žirgas išnešė savo sužeistą raitelį iš mūšio?..

– Šitaip jis ir mums kalbėdavo per istorijos pamokas! Šitaip!.. Gal pažiūrime?

– Galim, jei nori.
Kitame namo gale abu didieji kambariai buvo tiesiog verste užversti visokiausiais senais daiktais ir rakandais. Atsidavė dulkėmis ir liūdesiu. Abu Aleksandravičiai stovėjo prie durų ir žvalgėsi. Paskui pasižiūrėjo vienas į kitą.

– Oi, oi, tamsta mokytojau!..
O Aleksandravičius paklausė:

– Ir kam viskas atiteks, kai?..

– Čia ir yra mano gyvenimo bėda ir tragedija. Rašiau į rajoną, į apskritį, į Kultūros ministeriją, siūliau visiems aplinkiniams kraštotyros muziejams, – niekam nieko nereikia... Jų pačių fondai esą užversti eksponatais.

– Mes dabar sakom – artefaktais.
– Nesvarbu, kaip sakysi.

– Svarbu, tamsta mokytojau! Šiais laikais viskas priklauso nuo kalbėjimo. Kaip viską pateiksi, kokį išpūdį padarysi.

– Nebepadarysiu aš niekam išpūdžio. Bet dar rašysiu Seimo kultūros komitetui, dar rašysiu pačiai prezidentei. Negali būti tokių laikų, kad žmonėms neberekėtų jų istorijos!

Aleksandravičiai vėl susižvalgė. Aleksandravičienė parodė pirštu į vidurį kambario:

– O šita – iš kokios bažnyčios?
Ten, ant nedidelio stalelio, stovėjo gal pusmetrinė Marijos skulptūra.

Dar matėsi, kad Marijos, o ne kitos šventosios.

– Ji ne iš bažnyčios. Ji iš tavo senelio ūkio Jundulų kaime.

– Tikrai?! – išplėtė akis Aleksandravičienė.

– Ar esi kada ten buvusi?

– Ne. Tik žinau, kad juos išvežė.

– Juos išvežė keturiasdešimt aštuntųjų gegužės dvidešimtą dieną.

Per patį gražumą. Tavo senelis buvo šviesus šių apylinkių žmogus. Turėjo tvarkingą ūkį, buvo valsčiaus viršaitis, buvo šaulių būrio vadas. Kieme, ant keturių didelių akmenų, stovėjo Marijos koplyčia. Tie akmenys dar tebėra, daugiau nieko. Prie jos Jundulų kaimas rinkdavosi giedoti mojavų.

– Kas tos mojavos?

– Visą gegužės mėnesį kaimų žmonės rinkdavosi prie kryžių, prie koplyčių ir giedodavo giesmes Marijos garbei. Gražiai giedodavo... Ar eini į bažnyčią?

Aleksandravičienė truputį sumišo. Nusiėmė akinius ir vėl užsidėjo.

– Kai konservatoriai valdžioje – visi tarnautojai eina! – garsiai nusiuko Aleksandravičius. – Prie socdemų vėl gali nebeiti!

– Sąžinės reikalas, sąžinės reikalas... Aš tik pabaigsiu istoriją su Marijos skulptūra. Užėjo du partizanai. Jie ten valgė, kai visą kaimą apsupo. Nubėgo tik ligi koplyčios ir sugulė atsišaudydami.

– Suprantama! Už keturių didelių akmenų! Bet juos ten nukepė iš šonų!

– Ne, nenukepė! Net nesužeidė! Jie ištrūko! Sveiki ir gyvi! Marija visas kulkas nukreipė į save!.. Prieikit ir pasižiūrėkit. Lygiai septynios kulkos šitoj skulptūroj. Kaip septyni kalavijai Sopulingosios Dievo Motinos paveiksle.

– Mes turim važiuoti, – pasakė Aleksandravičius.

Aleksandravičienė ėjo artyn. Jis truputį pasitraukė atbulas. Dabar tikrai užuos velėnos kvapą, nes labai jaudinosi pasakodamas ir vėl visas suprakaitavo. Bet šįkart ji tik palinkėjo sveikatos ir viso kito. Paskambins kai kurioms klasės draugėms ir pasakys, kad būtina aplankyti, kai važiuos pro šalį.

– Nereikia... Nebelankykit... – paprašė jis.

Palydėjo juos į kiemą iki pat serbento ir matė, kaip graži mašina net nesuburgusi lengvai pajudėjo į priekį.

– Kvailys, – pasakė Aleksandravičius nepasukdamas galvos. – Nukriošęs, nukvakęs kvailys.

Romualdas Granauskas. Išvartyjeji: apsakymai. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013